

i.
53.

IB

(23) 1

BOUWSTOFFEN

VOOR DE

GESCHIEDENIS DER NEDERLANDERS

IN DEN

MALEISCHEN ARCHIPEL.

UITGEGEVEN EN TOEGELICHT

DOOR

P. A. TIELE.

1/12-'24

Eerste Deel.

'S GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF
1886.

VIII.

BERICHTEN VAN SOLOR EN TIMOR.

A.

(Brief van Adriaen van der Velde, kommandant op Solor, aan den Gouv.-Gen. Pt. Both te Jakatra geschreven vóór mei 1614).

Achtbaere Wijse Voorsinyghe Heere

Verstaande tonuerwacht ongheluck ouerkoomen den heer commandeur Schodt salygher ¹, sij daerom van herten bedroeft gheweest ouermits ick hem gekent hebbe een ivrich dienaer van de nederlantsche vrijheyte ende der vereenichde Companghie welstant. Het is beclacchlyck dat hij naer sovele periculen ende travalijen aldaer als in eenen leepel comt te verdrincken, dan onse swackheyte is sulcx subyeet, dat als wij meynen alder versekerste te wesen, die-wils de meeste perijculen onderworpen sijn; moeten pacientelijken diergelijke onghelucken verdragen ende ons mede prepareren nu Godt niet belieft heeft hem te laeten genieten de vruchten van sijn fictoorie, sal effenwel blijuen een eeuwige renomé behouden door sijn cloecke daaden.

Den staat vande Soloorsche saacken sal V. E. mit desen contraer maken opdat daer bij V. E. deffinite Resolutie mach ghenomen worden, streckende tot welstant deeser eylanden ende tot versekinghe vanden Tymorschen handel.

Eenyghe verdreuen van hier soo Portegisen als Mestisen hebben teegens het ghemaecte contract ten tijde van 'toouergaen van het

¹ Den 25 November 1613. Zie hiervóór bl. 64.

Casteel, het welc meede brachte dat binnen den tijt van twee maanden soudén vertrecken, haer begeuen op een plaetse genaemt Laerentoecke, omtrent drie mijlen van het Casteel gheleeghen, aldaer noch teegenwoordich haer sijn onthoudende tot groote schaade ende nadeel van ons ende d'omliggende plaetsen onse ghealieerden ende vrinden. Is aldaer oock gebleuen eenen paap, den naturelen ende ingeboornen tot alles quaats instigerende, soeckt alle d'omliggende Christenen van ons aff te trecken, ja eenyge, die in dienst vande Compangie op Timor werden gebruyckt, alsoo dat hoochnodich dient getracht hem met fortse ofte goetwillich te doen vertrecken uyt alle deese eylanden, gelijk oock mede de principaalsten van Larentoecke die met denseluen paep de handt houden, ende ducht dat met correspondentie vanden Portegijsen van Grisse ofte Mackasser sullen soecken te handlen op Tymor, het welc soude weesen tot grondelijke bederffénisse van ons. Sij hebben eenyge cleyne prauwen gereet, dan en weet niet werwarts 't heenen wil; geven uyt dat naer Mackassar ofte Grisse willen vertrecken. Sal daer op acht nemen, met eenighe Moorsche corcorren die tot dien eynde heb doen prepareren. Indien naar Tymor gaen, sal tselue beletten soo t doenlijk is. Hebbe nu met de comste van het schip de Hoop gheresolveert haer mitsgaaders den paap te schrijuen dat metten eersten uyt alle deese eylanden sullen hebben te vertrecken. Dit hadde lichtelijk in t' beginsel connen geschieden, want ten tijden den heer Commandeur Schodt salyger op Tymor was ende wij verstonden deselue aldaer boouen tghegheuen geleyde waeren gebleuen, ontboden ende belasten haer dat volgens t gemackte ackoort vandaar soudén transporteeren, waerop voor antwoorde gaven dat bereet waren tselve t'achteruolgen, alleenlijk versoeckende eenige drie ofte vier dagen respijt om provisie te mooghen inneemen, waerover den Commandeur, alhier van Tymor ariverende ende verstaande dat metten voorsz. Portegisen ende Mestisen soveer was gehandelt, heeft tegens ons, die alhier in den raat waeren, meeninghe ende goetduncken geschreuen dat bereet was met haer een nieu ackoort ende vrede, daertoe geinduceert vanden Castelyaen, die met gifte was gecorrompeert vande voorsz. Portegijsen. Wij alegeerden exempelen van Amboyna ende andre plaetsen, alwaer de experientie geleert heeft de merckelijke schade ende prejudicie dat

vande principalen ende hoofden te verwachten hebben, dan alles niettegenstaande is de voorsz. Commandeur Schodt met haer verackordeert, haar veel vrijheden ende conditien toelaatende als bij 't ghemaecte ackoort te sien is.

Den enygen welstandt ende verseekringhe vanden Tymorschen handel sijn dependeerende dat men haar uyt alle deese eylanden sal doen vertrecken. Wat belangt de naturelen ende inboorlinghen, en sullen deselue niet volcomelijck tonswart connen ghetrocken worden so langhe de principalen aldaer blijuen, noch en sal de vyvres alhier vallende tot prouisie van t Casteel becoomen worden, alsoo sij t' selue met alle midlen beletten, doch en sullen de vyvres soueele niet weesen als den Commandeur wel ghemeent heeft, want was te licht geloouende die geene die haer eyghne ende andre maer niet des Companghie profiteren sochten, gelijk nu bij experientie bevinden, ende is oock nooyt voor deesen ghepractiseert eenighe vyvres van alhier te versenden, niet tegenstaende bij den Portegisen veel moeyte ghedaen sijn met vele verscheyden embarkations, herwärts ende derwärts voerende. Den Castelyaen Andre Toloese is op den tweden February van alhier na Laerentoecke verlopen, schuldich blijuende ande Companghie oouer de hondert realen van achten bij hem ten dien verschen stonden aen cletyens gebuert. Onthout hem onder protectie vande principalen aldaer, ande welke ick versocht hebbe, dat hem wederomme herwärts soudensynden, want volgens d'accoort van vrede vermooghen niet hem te consenteeren te blijven, veel min behulpich weesen om wech te loopen, gelijk gedaen hebben met twe ghewaapende prauwen. Geven voor antwoorde dat hem niet begeeren te seynden, ende dat daarmede d'artijeulen van vrede niet en hebben gebrooken, alsoo hij een christen sijnde, sij hem schuldich sijn in alles behulpich te wesen. Wij moeten nu simuleeren door onse kleyne macht ende dat schip de Hoop hier niet mach vertoeven; dan sullen wel op onse hoede sijn ende d'occasie waernemen oft hem in handen te erijgen, om hem tot exempel van andre te straffen als een verrader. Is hier met alle ciuilityet ende beleeftheyt beyegent, niet om sijn persoon maar om andre daer door t'onswaerts te trecken. Sijnen verraderschen aart, superbe conditie ende aengebooren haat teegen de Neederlanders sijn oorsaake van sijn wech loopen. Was alhier weeldich ende rijke.

Hadde ouer de achtienhondert realen van achten behaluen juwelen ende siluerwerk.

Tot de vordringhe vanden Tymorschen handel is tegenwoordich aen de suytsijde offgeuerdicht Jan Gijsbrechts oppercoopman met het jacht de Halue Maan ende een galioot, alhier verouert, daartoe aengenoomen sijnde t getal van darten soo Portegisen als Mestisen die inden handel ervaren waeren, om daar door de kennisse vande sijde te mooghen leeren, met last omte trachten oft op eenyge andre maniere aldaar souden connen handlen ende niet naervolgen t gebruyck vande Portegijsen het welk heel absurd ende vreemt is. Sullen niet naerlaeten van sijne wedervaringhe V. E. met deerst geleegentheyt te aduiseren, alsoo voor alles nu niet naarder daer aff sijn onderrecht.

Van de noortsijde ¹ is den 8en Februarij lestleden de voorsz. Sr. de Vrije weder gekeert mede brengende oouer de hondert grote baaren sandelhout.

Waartoe oock bij den Commandeur Schodt saliger aenghenoomen waaren eenighe 20 ofte meer Portegisen ende Mestisen, dan hebben nu door eruarentheyt geleert dat sooneel niet van doen en hebben, ten hoochsten oouer drie oft vier niet. Ende hadden dien handel wel gheheel op de andre maniere connen worden begonst indien den voorsz. Commandeur daernaer in het beginsel hadde ghetracht; dan sal nu met arbeyt moeten in t'were gestelt worden.

Heb aldaar gheweest ende met Coninck Reya die vriendschap ende aliantie met de Hollanders vernuwt als oock met den Coninck van Asson. Sijn seer geneeghen tonswarts ende souden met den seluen heel genoechlijken connen handelen indien geen andre natien aldaar en quamen onder den schut van onse wapenen. De victoorie van Soloor soude voor de heeren meesters fruchteloos weesen indien t selue worde toe gelaaten. De Portegijsen hebbent altijd voor deesen belet. Vande Chinesen hebben de meesters schaade te verwachten, alsoo se met waren handlen die voor ons niet sijn te becoomen. Oock mooghen veelmeer geuen als wij, alsoo in Cijna alle dinghen ooueruloe-dich ende goeden coop is.

Vande Javanen ofte Clinghen hebben weynich schade te verwach-

1 Van Timor namelijk.

ten, alsoo met cleyne emberkations geen quantiteyt vervoeren. Moeten met Cinesche waren handelen, ende connen sooveele ofte niet even als de Cinesen. Dan staat te duchten dat de Portegisen, van hier verdreven, sullen soecken onder den decmantel vande voorn. natien aldaar te handelen, het welcke soude wesen tot onuytsprekelijke schade vande Compangie ende de gheheele verderffnisse voor ons, waerom V. E. daarop ten diffinitiven dient te resolveeren, dat men tselue belette met alle middelen, tot dien eynde hier seyndende eenyghen jacht ende welgemande soloupe. Met de jacht ende galyotte tegenwoordich hier sijnde t selue qualijck beletten, alsoo tot vordringhe vanden handel op Timor deselue altijd noodich hebben te gebruycken.

Alhoewel deese eylanden van Soolor gheen vruchten voort en brenghen sijn nochtans deselue hoochnoodich beset ende bewaert tot versekringhe vanden Tymorschen handel. De Moorsche inwoondren, die van naturen varyabel ende tot nuwichheit gheneycht sijn, en mooghen niet veele vertrouwen. Sijn van heel andre conditien als de Tarnatanen, wantrouwende, girich ende [geen] gelooue ofte woort houdende. Den Kitsil Bartani, die de principale ende bij haer in grooten aensien is, toont hem genoegheneeghen t' onswaerts. Is ons oock behulpich geweest in t fortificeren ende sterck maeken van dit casteel, het bolwerck aende westsijde van t casteel bij den Commandeur begonst volmakende. De baterye tot bevrijdinghe van de reede is oock volmaeckt. Sij van meeninghe een ander bolwerck aende suytoostsijde te leggen, teegens eene hoochte, waervan t casteel grootelieck soude connen werden beschaadicht. De Cristenen, vande voorsz. principalen van Laerentoecke verlet sijnde, mooghen veel minder betrouwen door hare superstitieuse geneegentheyt tot de Portegisen ende hare religie. Hebben oock altesamen haer ooghemerck op de uytecomste vande Molluesche saeken, die ick hope dat met Godts hulpe tot des gemeenen vaaderlants ende onser welvaert gelukkig sullen succederen.

Ick en twijffel niet V. E. hebt uyt den commandeur Schot salijger wel verstaen dat den Coninck van Coepan, aende suytsijde van Tymor geleghen, met den Portegisen hadde gecontracteert ende gepresenteert sijn lant om aldaar een fortresse te maken, oock met alle sijnen onderdanen Cristen te worden, het welcke door onse comste is belet

geweest. Soude t' selue dit jaar bij den Portegisen in t' werck gestelt gheweest hebben. Gedurende de beleeghringhe sijn Willem Jacobs ende Melis Andriesz. aldaar geweest ende hem van weeghen den Hollandschen Coninghen van Tarnaten ende Bouton alle vrintdschap ende correspondentie aengebooden, daartoe hij hem goetwillig toonde, presenterende de conditien met den Portegisen aengegaen met ons te sullen volbrenghe. Aldaar en valt oock gheen sandelhout maar is seer vruchtbaar van alderhande lijffneeringhe. Sr. de Vrije is nu aldaar. Sullen niet laten V. E. tot sijne wedercomste van alles te adviseren.

Verstaa uyt t'schrijven vanden coopman in Grisse dat twee Portugische fregatten naar Tymor sijn affgheuerdicht, het welck met een prauwe van alhier aen Sr. de Vrije heb geadviseert om op sijn hoede te weesen dat deselve aldaar niet en handelen.

Ick hebbe in Nouember lestleden op Inde, Nomba ¹ ende aldaar in d'omliggende plaatsen geweest, alwaar nocht een casteel is staande volcomen noch in sijn muragie, waaruyt de Portegisen ouer acht jaren bij de inwoondren sijn verdreeuen. Versochten de Moorsche inwoondren dat selue casteel mochten raseeren, welke alsoot bij ons niet conde beset worden, ende dat aparent was eenijghe van hier verdreeuen met hulpe vande Christenen van Nomba tselue lichtelijcken soude connen verstercken en vandaar den handel van Tymor in gheuaar brenghen, is bij ons toegelaaten, dan alsoo wij daer niet mochten vertoeven omdat den mouson naar Tymor te gaan op handen was, is alsoo bliuen staande. Wij maeckten tusschen den Christenen van Nomba ende de Mooren van Inde een bestandt ofte treffe; dan is bij de voorsz. Nombos met hulpe van Don Cosma, die [zich] als hooft vande Christenen van dien quartiere heeft op geworpen, wederomme doorlooghe begonst om dat niet willen lijden dat t' voorsz. casteel werde geraseert. Maken gereetschap van calck ende andre materyaalen om t' selve te verstercken. Sij van meninghe derwarts te gaan met advijs vanden raat om t' selue ten gronde te runuweeren, alsoo vandaar anders wel eenich perikel te verwachten hebben.

Hier is gheweest een corcorre van Bouton, van dien Coninck offgheverdicht om te halen een vergulden outaer ende falcon dat

1 Endeh, Noemba, aan de Zuidkust van Flores.

V. E. daar sijnde hem belooft hadde. Hebben hem tselue ghesonden. Bracht mede eenen brieff aen V. E. gedirigeert, den welcken alsoo V. E. hier niet en was aenghekoomen ende niet en wisten oft van eenighen gewicht was, hebben naar resolutie gheopent.

Bracht de voorsz. corcorre briuen mede vandien Coninc aende Moorsche oouericheeden, inde welcke hij vermaende dat met den Hollanderen alle vrintschap ende correspondentie souden houden. Presenteerde, om deselue meerder tonswarts te verplichten, seluer alhier te coomen. Alsoo dat niet en sal naarlaeten de voorsz. Cooninek met alle eerbiedinge te beyeeghnen ende met hem alle correspondentie onderhouden. Sal met aller diligentie ende nersticheyt vordren dat de dienaers des Godlijcken Woorts alhier gesonden haar offitie ende ampt bedienende mooghen goede vrucht doen onder deese omliggende Christenen, waarvan veel goets te verhoopen is, als den paap met de principalen op Larentoecke sullen weesen vertrocken, maar eerder niet om de reden voor verhaalt.

Het heeft V. E. belieft mij te promoueeeren ende belasten met den titel ende offitie van Gouverneur over Soolor ende sijne dependentie. V. E. hoochlijck bedanckende, sal trachten t selue alsoo te bedienen als tot den meesten dienst van 't faderlandt ende vereenichde Companghie welstandt sal mooghelijck weesen. Wat belanght de verbe-tringhe vande maantgelden die V. E. stelt tot discretie vande heeren die nu yghlijck int t' generael nae haar portement sijn recompen- cerende, is daar aff weynich te verwachten.

Hebbe tot nochtot mijne taaffel gehouden met den Coopman, met hem daarooer geackordeert sijnde, oouermits de weynich huysinghe die hier boouen is ende de perijculen die men beneden onderworpen is, want ten verscheyden maalen getracht is mij met fenijn om te brengen, dan ben met Goods genade ende de hulpe vande medeeijnen daer aff verlost. Den misdadighen worde bij ons geaprendeert ende naar examinatie ghesentenssieert dat soude met de coorde gestraft worden, dan is d' executie vande sententie opgehouden om seekre merkelijcke consyderatie als V. E. bij de genoomen resolutie waaraff copie hiermede gaat sult connen sien.

Tseeder t fertreck vanden commandeur Schodt sijn alhier gestoruen twalf soldaaten ende worden acht ghebruyckt op de galyotte. Den timmerman is op heeden oock oouerleeden, also dat hoochnoodich met

eenighe veertich coppen dienen versorricht. Swalpen ende plancken hebben oock hoochnoodich vandoen soo tot het maaken vande beddinghen als andre timmeraghie. Smitscöolen om swaar werck te maaken hebben grootlijk ghebreck.

Verstaan uyt t schrijven van den commandeur Coen dat eenygh 2 ofte 3 joncken met V. E. geleyde alhier sullen coomen. Indien deselve verneemen, sullen de selve tracteerē met alle ciuilitēyt om de handlinghe van sandelhout alhier te moegen stapuleeren ende van Tymor affwenden. Het schip de Hoope sal den neegensten deeser van alhier verseylen naar Amboyna ende vorder naar Banda.

Ick hoop den heer Generael Reynst met sijne vlote ghelucklijk sal weesen ghearriveert, waarmede de behoefte plaetsen van volck ende amonitie sullen connen werden versorcht. Dit casteel dient noch van eenighe dertich vaeten cruyt versien alsoo het jacht ende galyotte van sulcx moeten prouideeren, die alles hadden verschooten gedurende de beleggeringhe. Het exploict op t' oude fort van Tydor bij V. E. geluckelijk volbracht, heeft deese Portugesen heel gediscourageert. Godt gheue dat den hoochmoedyghen Spanyaert dit jaar uyt alle de Mollucksche eylanden werde verdreuen.

Ick hebbe naer Amboyna, Banda, ende Moluques gheschreuen dat de scheepen naar Bantam gaande alhier soudē aenloopen, mitsgaaders een jacht werde gesonden, tot den handel ende t beletten vande trafficke der vreemder natien op Tymor nodich. Welck aenloopen soude weesen eensdeels om dat sandelhout, dat ouer de hondert groote baeren teegenwoordich alhier liggende ende noch wel hondert ende twintich baeren, met Sr. de Vrije, int eynde vande loopende maant verwachten, te vervoeren als oock mede om deese Soolorsche voor 't eerste daarmede in tucht ende discipline te houden.

Alhier is oock mede ouerleeden Jan Albrechtsz. de Vriesz barbier, alsoo dat hoochnodich met den aldereersten van eenen anderen moeten versorcht worden met medicamenten, want sijn weynighe hier gelaeten geweest uyt die scheepen die niet gerne veel oueren geeuen. Hebben bij prouisie hier aengenoomen eenen slaue vande Portugesen die hem weynich dies aengaende verstaet.

Desen na sulcx eyndende sal den Almogende bidden,

Ed. Achtbare wijze ende zeer voorsienige Heere, in voorspoedige regeeringe lange te ghesparen. Vant tcasteel Henricus in Solor desen ¹ A° 1614.

Uwel E. dienaer

A. VAN DER VELDE.

B.

(Brief van Adriaen van de Velde aan Pt. Both, in d.
1 Mei 1614).

E. Achtbare, Wijse ende seer Voorsienige Heer

Veel menschen door ambitie ende eergiericheyt geport, verheffen ende exalteren eenige saecken tot inden hemel tegens haer eygen gemoet om door sulcx haer daden ende naem groot te maecken, abuserende alsoo hare ouerhooffden ende meesters die, ingevalle zij vande rechte waerheyt onderricht waren, soudén connen ordre ramen waer mede den vervallen staet van een gemeente soude werden opgerecht; men behoort daer inne gelijk te wesen den wijsen ende wel beduchten Chirurgijn, die als hem eenige patienten werden voorgebracht hare quetsuren sal seer swaer ende groot achten, op dat ingevalle den patient daer aff come te steruen hij egeene schande en behale, ende soo verre hem geneest, sijn eere des te grooter sij. Desgelijcx int conquesteren van nieuwe plaetsen en salmen de selue eer men volcomelijcken van den staet is onderricht nyet te seer verheffen, opdat men daer naer egeen schande en behaelt als dat daer naer nyet soo breet vuyt en valt als wel is gemeent, ende indien meerder oft alsulcx is als int beginsel wert voorgedragen, is de eere vanden conquestuer meerder, ende sijn de gene die inde regeringe werden gelaten vrij van alle calumnien, dat yet wat duer haer onachtsaemheyt oft weynich vigilantie soudén veroorsaect wesen. Wel is warachtich dat geduerende de residentie der Portugesen in Solor de selue is geweest een weeldige, wellustige ende rijke plaetse,

¹ Opengelaten. De brief werd te gelijk met den volgenden den 9 Juni 1614 door Both ontvangen „met de jonke van Chinceu”.